

A dualizmus korának politikatörténete

12.A

2024. okt. 1.

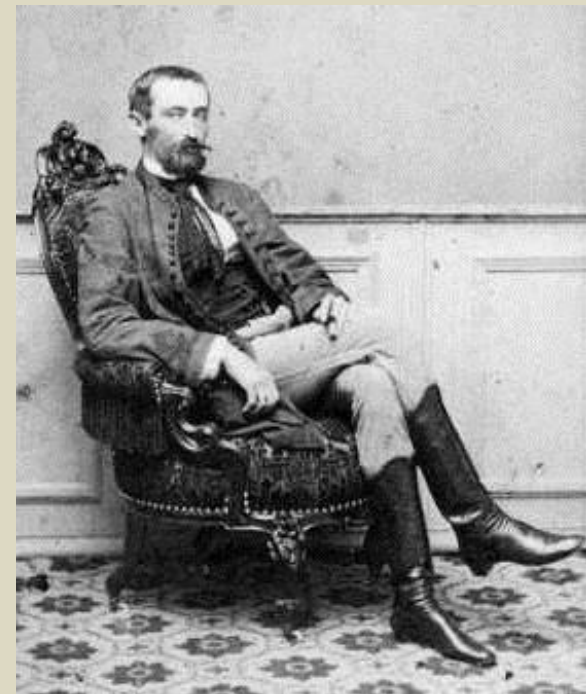
TK 11. 33–40., 93–100.

1. Nyugalmi periódus – 1890-ig

- **Deák-párt (1867–1875)**
 - pl. ANDRÁSSY GYULA, EÖTVÖS JÓZSEF
 - maga DEÁK csak képviselői szerepet vállal
- **Szabadelvű Párt (1875–1905/06)**
 - kormánypárt
 - TISZA KÁLMÁN
- **Függetlenségi Párt (1874)**
 - közjogilag: 1867 elutasítása
 - 1906–1910: ellenzéki szöv. kormányoz

*TISZA KÁLMÁN
1865 körül*

TISZA
ISTVÁN

Nemzeti Munkapárt
(1910–1918)

- Σ 1870 körül izzik a „közjogi kérdés” – ?

- TISZA KÁLMÁN

- 1848: 18 éves, fogalmazó;

- 1849→ másfél év emigráció

- nagybátyja, TELEKI LÁSZLÓ †-a után
a Határozati Párt vezetője

- kezdetben ellenzéki programot követ

- Szabadelvű Párt létrehozása

*„DEÁK kompromittálta a jelent,
TISZA pedig a jövőt” (KOSSUTH)*

*„Tiltakozni akarok azon felszólalás ellen, hogy
a politikai nézetváltozás minden esetben az
erkölcsiségnek hanyatlását mutatná. Tudom
én azt, hogy ezelőtt 10 esztendővel mit
mondtam, tudom azt is, hogy azóta mit*

*tettem. Elvállaltam mindenkiért a felelősséget Isten és ember előtt, mert
lelkem azt súgja, hogy ha másképpen tettem volna, maradhattam volna a
következetes Tisza Kálmán, de lettem volna rossz hazafi.” (TK 1885-ben)*

- a „generális”

- pártjának képviselői: „mamelukok” (föltétlen engedelmesség)

1880

*TISZA KÁLMÁN Horowitz Lipót
festményén, 1894 (MNM)*

- TISZA KÁLMÁN (1875–1890) reformjai
 - a) közigazgatás központosítása, egységsítése (modernizálása)
 - Ø kiváltságolt területek (Szászföld, Székelyföld...)

→ 63 + 1 (Fiume) + 8 (HoSzlország) várm. (1876)

→ kormány által kinevezett főispánok hatalma > választott tisztségviselők

→ törvényhatósági jogú / rendezett tanácsú városok (1886)

**Vö.
reform-
kori
vita!**

– b) iparfejlesztés **törvényekkel, állami megrendelésekkel, kedvezményekkel**

– c) tehetséges miniszterei:

TREFORT ÁGOSTON vallás- és közokt.ügy,

(**egykori centralista, MTA elnöke**)

BAROSS GÁBOR

– d) **egészségügyi ellátás, posta, rendőrség + csendőrség, független bírói szervezet**

• TK bukása: véderővita

– 1878 → balkáni bonyodalmak, FJ katonai ügyekben szeretné
fölszámolni a m. ogy. maradék beleszólási lehetőségeit; ezt TK

részben teljesíti

→ az ogy. és FJ is
neheztel

– ürügy:

KL állampolgársága

(TK tudja,
hogy FJ kicsinyes lesz)

TISZA KÁLMÁN lemondása (1890)

Σ TISZA KÁLMÁN

- az új dualista államberendezkedés megerősödése
- Mo.: modern polgári államszervezet
- a mo.-i kapitalizmus intézményes és jogi kereteinek kiépülése

Ferraris Artúr: A történelmi tarokkparti (részlet)

A képen szereplő mind a 11 alak azonosítható – ?

PI. JÓKAI MÓR, TISZA KÁLMÁN, PODMANICZKY FRIGYES, MIKSZÁTH KÁLMÁN,
a Haza Bölcsé
(a képen)

- WEKERLE SÁNDOR (1890') (1892–1895)

- első polgári szárm. miniszterelnök (3x), pénzügyi szakember

- segédfogalmazó → min. → min.elnök

- 1892 (még pénzügym.-ként): OMM valutájának Au-alapra helyezése,
forint → korona

- egyházpolitikai törvények ≈ BISMARCKi Kulturkampf, 1870'

- zsidó vallás egyenjogúsága

- állami anyakönyvvezetés

- kötelező polgári házasság

- 1894: KL †

- FJ nem enged állami gyászt

- a kormány nem vesz részt

- a kulisszák mögött WEKERLE elősegíti, hogy a főváros méltó temetést rendezzen

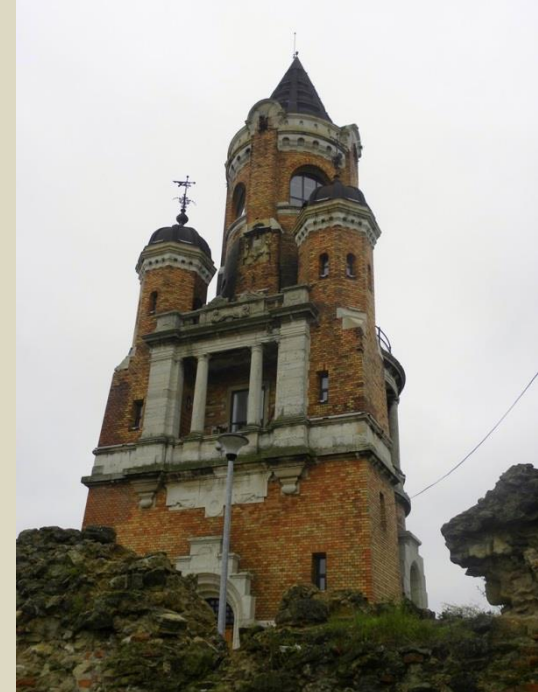
- Kerepesi temető

*KOSSUTH temetési
menete a Kiskörúton*

Zemun

Milleniumi emlék — Milleneum-Denkmal

Zimony (Belgrád Ny-i külvárosa), a milenniumi emlékműből lett Hunyadi-torony

2. Millennium (1896)

- treuga Dei – ?
- 7 vidéki emlékmű – ?
- Bp. – ? Földalatti, FJ-híd, Parlament (épül: 1885–1904, első ülés: 1896. jún. 8. ↓), Iparművészeti Múzeum, Millenniumi emlékmű (1896–1906) kiállítás: Városliget → Vajdahunyad vára

- dualizmus utolsó szép korszaka

3. Problémák

a) választójog

- cenzusos ~ 6%
- nyílt – ?
- választókerületek kialakítása → kormányhű területek több képviselőt küldhetnek

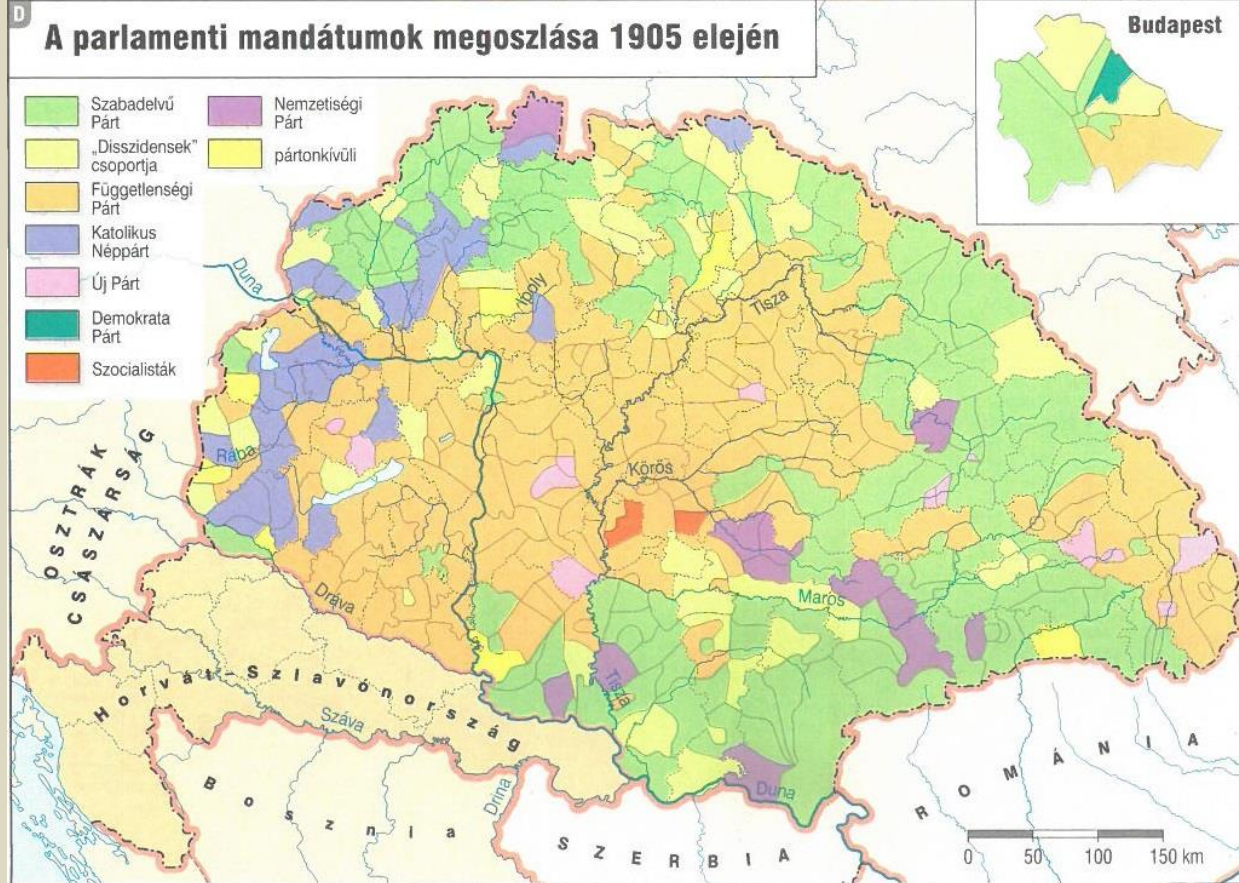
b) véderővita – ?

c) obstrukció – ?

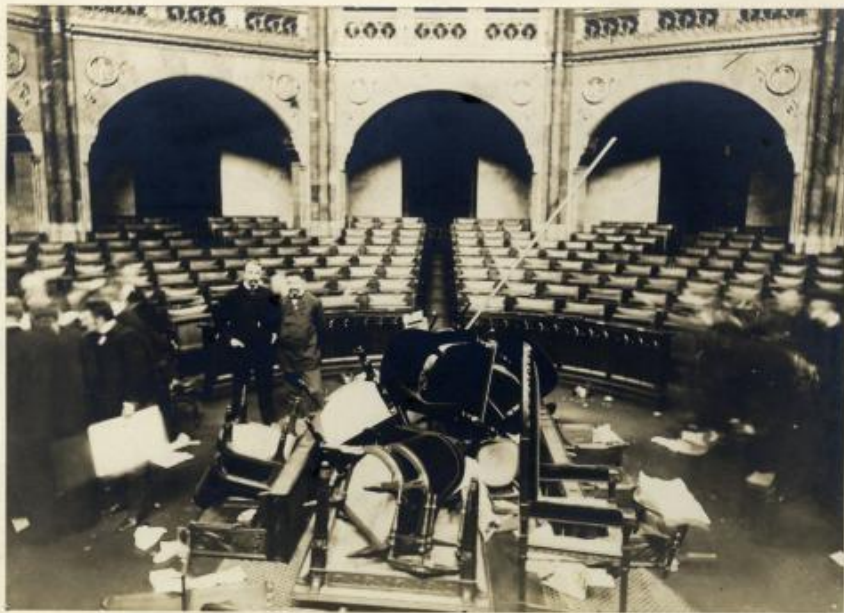
= a parlamenti határozatok elfogadásának megakadályozása / késleltetése a házszabályok biztosította jogi keretek között

- vég nélküli beszédek tartása, témához nem illő felolvasás
- zsebongás, síp, tűzoltótrombita, macskazene a karzatról ...

TISZA ISTVÁN min.eln. 1904-ben szigorított házszabályjavaslatot fogadtat el (szabálytalanul, az ún. zsebkendőszavazás során)

TK
39/14.

1904. december 13. – a képviselőház ülésterme a zsebkendőszavazás után

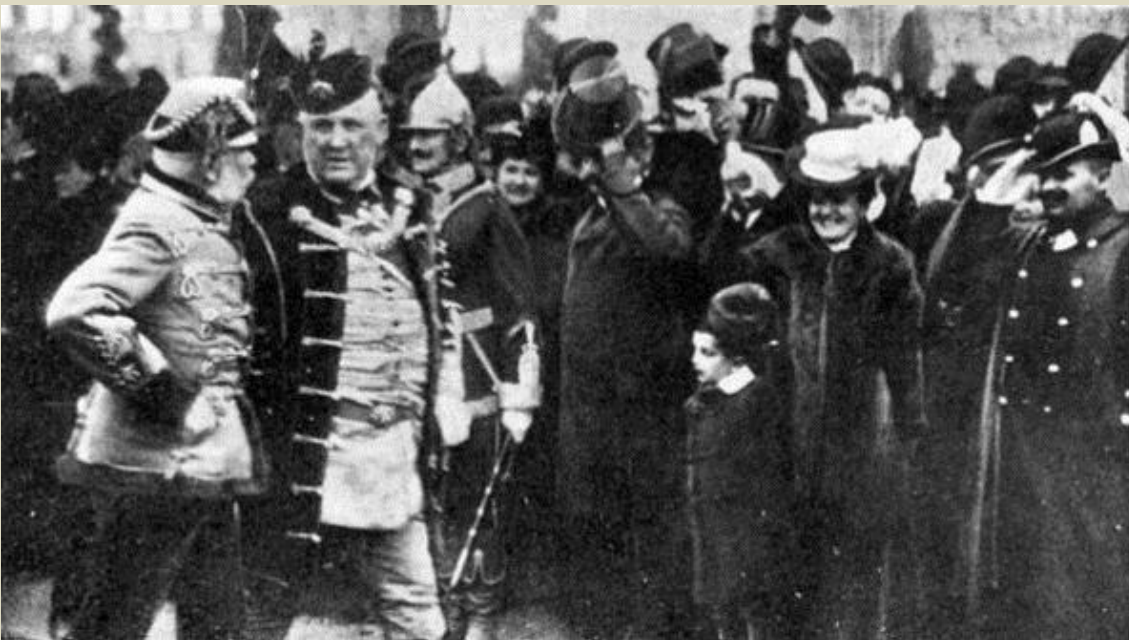
4. Koalíciós kormány

TISZA hárszabályreformja → az ellenzéki pártok (pl. a Függetlenségi és 48-as Párt, élén KOSSUTH FERENCCEL) szövetségre lépnek

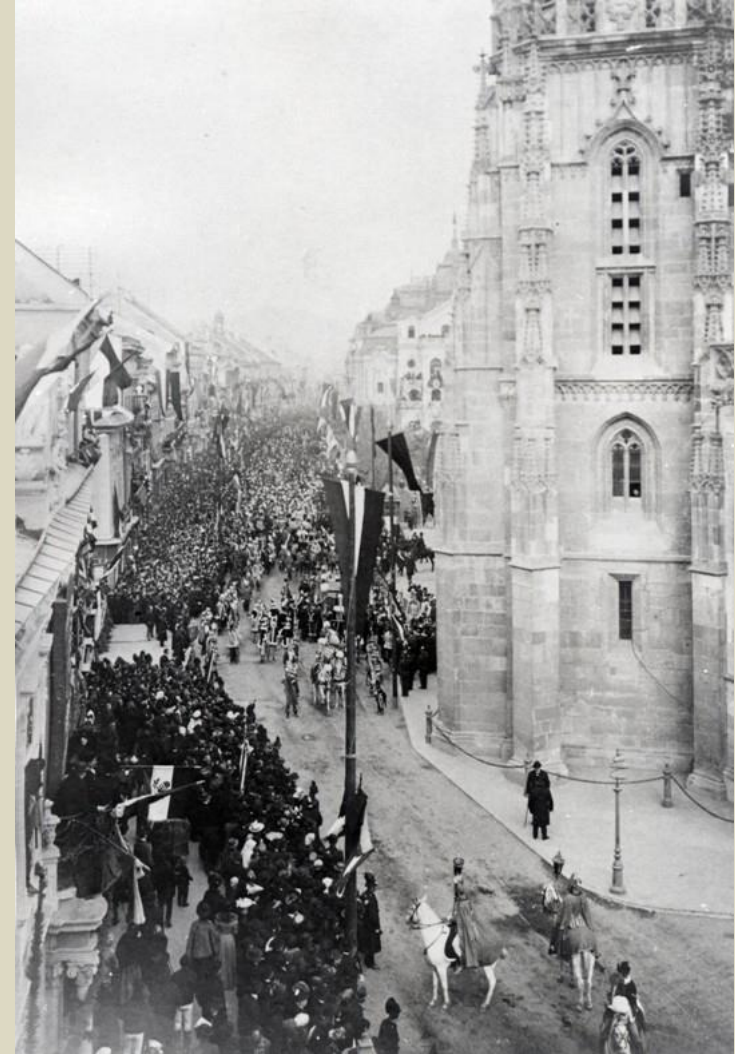
→ az 1905. évi választásokon legyőzik a Szabadelvű Pártot

- 1905: parlamenti válság
- 1905–1906: FJ parlamenten kívüli kormánnyal próbálkozik
- 1906 –1910: WEKERLE SÁNDOR koalíciós kormánya
céljaikat (Ø dualizmus, hadsereg magyarítása, választójog...) feladják

- **KOSSUTH FERENC**
kereskedelmi min.
 - **RÁKÓCZI F., ZRÍNYI I., THÖKÖLY I.**
újrateremtése – ?
 - Lex Apponyi
 - 1907: a kvóta 36,4 %
(az egyesült ellenzék újabb kudarca)
- Σ nacionalistább irány**

FERENC JÓZSEF és WEKERLE SÁNDOR

A II. Rákóczi Ferenc hamvait szállító gyászhintó a kassai székesegyház előtt (1906)

5. TISZA ISTVÁN (1861–1918. okt. 31.)

a) személye

- apja TISZA K.
- ∞ unokatestve, TISZA ILONA → két gyerek
- rajongás és gyűlölet övezi
- küldetéstudat, céltudatosság
- ↓
- o-m dualista rendszer fenntartása
- ↓
- No. a biztosíték → németbarát
- liberális-konzervatív konszenzus
parlamentarizmus, alkotmányosság
arisztokrácia/dzsentrik vezető szerepe
korlátozott szavazati jog

↔ ADY E.: „a geszti bolond”

↔ KÁROLYI MIHÁLY (demokratikus
politizálás: vál.jog, földreform)

*Egyetemi tanulmányai alatt
(Oxford)*

ezek révén maradhat csak
fenn a magyar szupremácia
a nemzeti kisebbségekkel
szemben

Az 1910-es években

(BENCZÚR GYULA képe, 1915, MNM)

b) kétszer miniszterelnök, (1903–05, 1913–17), házelnök (1912–13)

– SzP újjászervezése

→ Nemzeti Munkapárt

– obstrukció letörése ←

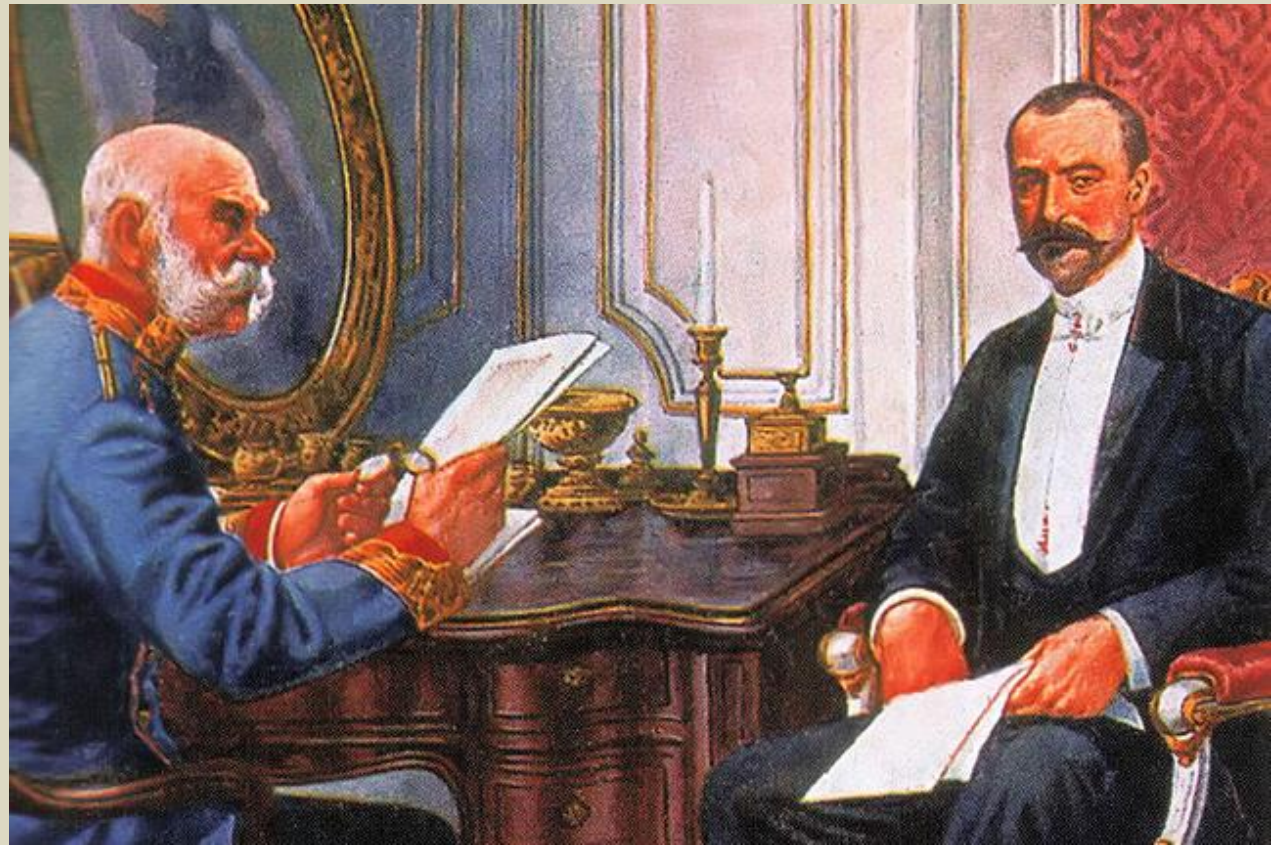
több ízben rendőrséggel vezetett ki a lármázó ellenzéki képviselőket
1912. jún. 4.: KOVÁCS GYULA (Függetlenségi Párt) rálő

– 1913: LUKÁCS LÁSZLÓ min.eln. belebukik sikkasztási ügyeibe

az I. vh. előtt a véd-
erőjavaslat reformját
szorgalmazó TISZA
lesz a min.eln.

*FERENC JÓZSEF és TISZA
ISTVÁN egy 1905-ben
készült képeslapon*

c) Mo. az I. világháborúban

- 1914. jún. 28. után: *„A mostani Balkán helyzete mellett kisebb gondom is nagyobb volna annál, hogy alkalmas casus bellit találjak. Ha egyszer eljön a rajtaütés ideje, a legkülönbözőbb kérdésekből lehet a háborút felgöngyölíteni.” – ?*
- miután No. támogatásáról biztosítja az OMM-t, TISZA minden energiáját mozgósítja a győzelem érdekében
- kezdetben nagy lelkesedés fogadja a háború kitörését
- magyar katonák az I. vh. frontjain – ?
 - szerb front (1914–15)
balkáni halálmars, Asinara
 - keleti front: Przemysl eleste (1915) – !
 - olasz front
Isonzó-menti hegyoldalak, Doberdo,
caporettói áttörés (1917)
- Σ 600 ezer †, 1,5 M sebesült (Nagy-Mo.)

Doberdói tájkép csata után

- belpolitika

└ rögtönítélő bíraskodás

- 1914: cenzúra, statárium – ?, internálás – ?

pl. szerbek, románok stb. táborokba telepítése

(szabadságjogok korlátozása)

- 1916 → háborús gazdaság: haditermelés

infláció, bérek visszaesése

ellátási hiány → jegyrendszer

(hogyan az állam biztosítsa az alapvető
cikkekkel való ellátást)

- munkaerőhiány → nők munkába állása

- háborúell. közhangulat

vezéralak: KÁROLYI MIHÁLY

- TISZA 1918. okt. 17-i a Parlamentben: *„Tisztelt ház! Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály tisztelt képviselő ur tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük.”*

- 1918. okt. 31.:

- őszirozsás forradalom

- **Herminamező, Roheim-villa:** TISZA I. merénylet áldozata lesz

*Bp., Szent Anna-templom
(Batthyány tér)*

TISZA szobra: Zala György és Orbán Antal tervei alapján, 1934 – sorsa?

1945-ben lerombolják

újraállítása: Elek István szobrász, 2014. június

Összegezve:

a dualizmus válságba jutott / juttatták

(?): alakítható / fejleszthető volt-e
a rendszer szervezete

1. tőkés gazdaság fejlődése
↔ pol. élet: régi, feudális erők
(képviselőház – főrendiház ⊥)
2. korlátozott parlamentarizmus
↔ abszolutisztikus felségjogok
(hadsereg irányítása, előszentesítési jog)
3. korlátozott magyar szuverenitás
(az OMM-n belül)
4. nemzetiségek (értelmiségük erősödik)
5. nemzetközi feszültség, I. vh.